

Geliş Tarihi / Received Date
07.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
11.01.2023

Özbekistan’da Din Eğitimi ve Kadîm Bir Eğitim Merkezi: Kökeldaş Medresesi

*Religious Education in Uzbekistan and an Ancient Education Center: Kokeldash
Madrasah*

Yılmaz CANKALOĞLU¹

Öz

Özbekistan 85-96/705-715 yıllarında Emevî hükümdarı Kuteybe b. Müslim tarafından fethedilmiştir. Bölgeye İslâm’ın girişinden sonra bu bereketli topraklar üzerinde birçok eğitim kurumunun temeli atılmış ve bilim dünyasına yön vermiş yüzlerce bilim ve fikir adamı bu topraklarda yetişmiştir. Bölgede kurulan medreselerde özellikle Fıkıh, Hadis, Tefsir, Tasavvuf, Arapça ve Kalam alanlarında yetişmiş ve alanlarında ekol olmuş birçok ilim adamı yetişmiştir. Birlikte yaşama kültürü bakımından çok başarılı bir ülke olan Özbekistan’da özellikle bağımsızlıktan sonra farklı etnik gruplar huzur ve güven içinde bir arada yaşamaktadır. Irk ve din yönünden çok renkli bir dokuya sahip olan ülkede Özbek halkının tamamına yakını Sünnî Müslümanlardan oluşmaktadır. Kökeldaş medresesi Özbekistan’ın başkenti Taşkent şehrinde eğitim ve öğretime aktif olarak devam eden medreselerdendir. Medrese, 1551-1575 yılları arasında inşa edilmiştir. Özel bir mimârî özelliğe sahip olan medrese Taşkent şehrinin merkezinde yer almaktadır. Tarih boyunca birçok ilim adamının yetişmesinde büyük payı olan medrese aynı zamanda kervansaray olarak da kullanılmıştır. Günümüzde Ortaöğretim İslâm Bilim Yurdu olarak hizmet veren eğitim kurumu halen Özbekistan’ın en gözde ilim merkezlerinden biri sayılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Taşkent, Medrese, Kökeldaş Medresesi, Özbekistan, Eğitim

Abstract

Uzbekistan, was conquered by the Umayyad ruler Kuteybe b. Muslim in the years of 85-96 / 705-715. After the arriving of Islam to the region, many educational institutions was established on these fertile lands and hundreds of scientists and intellectuals who gave direction to the world of science grew up in these lands. Many scholars who were educated in the fields of Fiqh, Hadith, Tafsir, Sufism, Arabic and Kalam and became leader in their fields were trained in the madrasahs established in the region. In Uzbekistan, which is a very successful country in terms of living together, different ethnic groups have been living together in peace and security since the independence. In the country, which has a very colorful texture in terms of race and religion, almost all of the

¹ Dr. Arş. Gör. National University of Uzbekistan/ ÖZBEKİSTAN, E-mail: yilmaz622@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5489-1804

Uzbek people consist of Sunni Muslims. Kokeldash madrasah is one of the madrasahs that actively continues education and training in the capital city of Uzbekistan, Tashkent. The madrasah was built between 1551 and 1575. The madrasa, which has a special architectural feature, is located in the center of the city of Tashkent. The madrasa, which had a great share in the training of many scholars throughout history, was also used as a caravanserai. Today, the institution serving as the Secondary Education Islamic Science Center is still considered one of the most popular science centers of Uzbekistan.

Keywords: Tashkent, Madrasa, Kokeldash Madrasa, Uzbekistan, Education

Giriş

Özbekistan; 448.900 km²'lik yüzölçümüne sahip bir ülke olup 1 Ocak 2022 itibariyle 35.400.000 nüfusa sahip bir Orta Asya ülkesidir. (<https://www.gov.uz/oz/pages/territory>, 25.06.2022). Başkenti Taşkent olan Özbekistan; güneyde Afganistan, kuzeyde Kazakistan, doğuda Kırgızistan ile Tacikistan ve batıda ise Türkmenistan ile komşudur.

Orta Asya Türkî Cumhuriyetler arasında nüfusu en kalabalık ülke olan Özbekistan 13 vilayetten oluşmaktadır. Bunlar; Taşkent, Semerkand, Buhara, Kaşkaderya, Sırderya, Andican, Cizzah, Navoiy, Namangan, Surhanderya, Harezmi ve Ferğana vilâyetleri ile Karakalpakistan Özerk Cumhuriyetidir.

Ülke nüfusunun %80'i Özbeklerden oluşmaktadır. Nüfusun geri kalanını ise Kazak, Tacik, Kırgız, Türkmen, Uygur, Rus, Alman ve Kore gibi farklı etnik gruplar oluşturmaktadır. Birlikte yaşama kültürü bakımından çok başarılı bir ülke olan Özbekistan, tarihte vuku bulmuş birkaç bölgesel olay dışında farklı etnik grupların huzur ve güven içinde bir arada varlığını sürdürdüğü örnek bir ülkedir. Irk ve din yönünden çok renkli bir dokuya sahip olan ülkede Özbek halkının tamamına yakını Sünnî Müslümanlardan oluşmaktadır.

Özbekistan 85-96/705-715 yıllarında Emevî hükümdarı Kuteybe b. Müslim tarafından fethedilmiştir. (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2012, c.47: 478). Bölgeye İslâm'ın girişinden sonra bu bereketli topraklar üzerinde birçok eğitim kurumunun temeli atılmış ve bilim dünyasına yön vermiş yüzlerce bilim ve fikir adamı bu topraklarda yetişmiştir. Bölgede kurulan medreselerde özellikle Fıkıh, Hadis, Tefsir, Tasavvuf, Arapça ve Kelam alanlarında ekol olmuş birçok ilim adamı yetişmiştir. (Yıldırım, 2012: 647). Bunlar arasında; Hadis alanında, Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, Ebü'îsâ et-Tirmizî, Abdurrahman ed-Dârimî, Kelam alanında; İmam-ı Mâtürîdî ve Ebü'l-Muîn en-Nesefî, Tasavvuf alanında; Ahmed Yesevî, Abdülhâlik-ı Gucdüvânî, Burhâneddin el-Mergînânî, Necmeddîn-i Kübrâ, Bahâeddin Nakşibend ve Hakîm et-Tirmizî gibi âlimleri sayabiliriz. Sadece dinî ilimlerde değil; tıp, matematik, astronomi, tarih, edebiyat, coğrafya ve felsefe alanlarında da bu bölgede yetişmiş ve dünya çapında isim yapmış birçok bilim adamı yer almaktadır. Bunlardan bazılarını örnek olarak; el-Hârezmî, Ferğânî, Uluğ Bey, İbn Sînâ ve Bîrûnî'yi sayabiliriz. (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2007, c.34: 113). Hicaz'da inen Kur'an-ı Kerim'in Mâveraünnehir bölgesinde tefekkür edildiğini söylemek, bölge tarihindeki ilmî inkişâfı gördükten sonra mübâlağa olmasa gerektir.

Amuderya ve Sırderya nehirlerinin bereket kattığı bu topraklarda; Emevîler, Abbâsîler, Sâmânîler, Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklular hüküm sürmüşlerdir. Başta Buhara, Semerkand, Taşkent, Hive

ve Tirmiz olmak üzere İslâm medeniyetinde çok büyük öneme sahip şehirler, Özbekistan sınırları içerisinde yer almaktadır.

Makalemizde yer verdiğimiz Kökeldaş medresesi hakkında müstakil olarak yazılmış herhangi bir eser mevcut değildir. Ancak; Babamurad İnatov'un; "Özbeğim Âbideleri" risalesi, Omor Sultanov'un; "Muhammed Salih Hoca ve Tarih-i Cedidâyi Taşkent" eseri ve Obid Tangirov'un; "XIX. Asır Sonu XX. Asır Başlarında Taşkent Şehrinin Yerel Eğitim Müesseseleri Tarihi" kitabında mezkur medrese hakkında birtakım bilgiler bulunmaktadır. Birbirlerinin tekrarı şeklinde yer alan bu bilgiler, bizleri bu kadim medrese hakkında araştırma yapmaya sevk etmiştir. Özbekistan sınırları içerisinde "Kökeldaş Medresesi" adında ikinci bir medresenin varlığını tespit etmemiz bu sahada araştırma yapan kimselerin bilgi karışıklığına düşmemesi açısından önem arz etmektedir.

Özbekistan'da Dinî Eğitim

Sovyet Rusya Döneminde Dinî Eğitim

Sovyet döneminde özeldir Özbekistan genelde ise Türkistan bölgesinde bir bakıma İslâm dinine savaş açılmış, mescitler, camiler ve diğer dinî kurumlar kapatılmış, dinî vakıfların mallarına el konulmuş, din adamları birtakım baskı ve tazyiklere mâruz kalmış ve birçok din âlimi şehid edilmiştir. (Saray, 1993: 56-57). Bütün bu baskı ve yıldırma politikalarına rağmen bölge Müslümanları 1991 yılındaki bağımsızlıklarını ilan edinceye kadar dinsizlikle mücadele etmişlerdir. "Sovyet toplumunda dinin ortadan kaldırılması" politikası yürüten Sovyetler Birliği, Müslümanlara ait dinî müesseseleri ya ortadan kaldırmışlar ya da kendi kontrolleri altına almaya çalışmışlardır.

Bölge Müslümanlarını kontrol etmek amacıyla Türkistan dört bölgeye ayrılmış ve her birinin başına bir müftü tayin edilmiştir. Bu müftüler Din İşleri Konseyine resmî olarak bağlı olsa da bu konsey doğrudan SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesinin direktiflerine göre hareket etmekteydi. Din adamlarının atamaları bu komiteye bağlı müftüler aracılığıyla yapılmaktaydı. (Bennigsen, 1997: 56).

1917 ihtilalinden sonra din eğitimi alanında getirilen sınırlama ve yasaklamalar sebebiyle birçok Özbek Türkü; başta Suudi Arabistan olmak üzere birtakım İslâm ülkelerine hicret etmişlerdir. Günümüzde Suudi Arabistan'da hatırı sayılır bir Özbek nüfusunun varlığının sebebi yaklaşık yüz yıl önce bölgeden dinî baskılar sebebiyle göç eden Müslümanlardan dolayıdır.

Ruslar, ele geçirdikleri topraklarda yaşayan Müslümanlar üzerindeki hâkimiyetlerini kalıcı hale getirmek istiyorlardı. Bu bağlamda, Rus göçmenlerini Müslüman coğrafyasına yerleştirmeye başladılar. Bu stratejiyi yürütmelerindeki asıl amaç, bölge halkına Ortodoks Hristiyanlığı benimsetmekti. Hristiyanlaştırma politikaları birçok avantajına rağmen pek işe yaramadı ve din değiştirilenlerin oranı çok düşük seviyede kalmıştır. (Yaman, 2012: 23). Din öğretiminin yasaklandığı dönemlerde "hücre" denilen odalarda resmî olmayan mollalar tarafından eğitim faaliyetleri gizlice sürdürülmüştür. (Todua, 2005: 41-48).

1939 yılında Kiril alfabesine geçildi ve üretilen etnik kimlikler için ayrı edebî diller geliştirilmesine karar verildi. Alfabe devriminden sonra Sovyetler Birliği'nde yaşayan Müslüman halk İslâm dünyası ve medeniyetinden tamamen tecrid edilmiş oldu. Kur'an ve ibadet dili olarak kullanılan Arapça böylelikle İslâm toplumuna unutturuldu ve nihayetinde İslâmî eğitimin tamamen ortadan kaldırılması sağlandı.

Alfabe değişikliğiyle Arapça yazan, Latince öğrenen ve Kiril alfabesini kullanan üç farklı nesil ortaya çıkmış oldu. Sovyet yönetimi bu üç kuşak arasında hem kültürel hem de yazılı olarak bir kopukluk yaratmayı başarmış oldu. (Musahan, 2015: 230).

Birçok baskıya rağmen, başta ulemâ olmak üzere Müslüman halk, ilk dönemlerde mektep ve medreselerin sayısını artırmaya çalışmış, buna karşılık olarak Sovyetler dine ve din adamlarına karşı baskılarını daha da şiddetlendirmişlerdir. Hatta daha da ileri giderek bazı din adamlarına zorla İslâm karşıtı beyanat verdirmişlerdir. Sovyetler Birliği döneminde Müslüman halk, ateist eğitimi görmeye zorlanmış, okul çağındaki çocuklar okullarında, diğer insanlar ise konferans salonlarında verilen bu eğitimi almaya mecbur bırakılmışlardır. (Saray, 1993: 57). Din aleyhtarı propaganda ve zihinleri bulandırma faaliyetleri kapsamında Özbekistan'da 1948 ila 1976 yılları arasında yüzlerce anti-İslâmî kitap yayınlanmıştır. Yine bu kapsamda 1959 yılında 146 bin 500 anti-islâmî konferans düzenlenmiştir. (Erol, 2002: 641).

Sovyetler Birliği zamanında Türkistan bölgesinde sadece iki medresenin faaliyetine izin verilmiş, geri kalan tüm medreseler kapatılmıştır. Bu iki medrese; Özbekistan sınırları içinde bulunan Buhara'daki "Mir-Arap Medresesi" (1946) ile Taşkent'teki "İmam el-Buharî İslâm Enstitüsü" (1971) idi. 1946 ve 1971 yıllarında faaliyetlerine izin verilen bu dinî eğitim kurumlarından yetişen din adamları, tüm bölgenin din adamı ihtiyacını karşılamaya çalışmış ve belli bir oranda halkın dinî ihtiyaçlarına cevap vermişlerdir.

Sovyetler Birliği döneminde din eğitiminin yıllarca hukukî olarak yasaklanması ve din eğitimi hizmeti veren kurumların olmayışı, 31 Ağustos 1991 yılında özgürlüğüne kavuşan Özbekistan'da, halkı inanç yönünden aydınlatacak din adamı eksikliğinin yıllarca yaşanmasına sebep olmuştur.

Özbekistan'ın Bağımsızlığı Sonrası Dini Eğitim

Sovyetler Birliği zamanında yaklaşık yetmiş yıl boyunca dine ve dindara karşı uygulanan sert devlet politikaları farklı bir "Sovyet insanı" modeli oluşturmaya hizmet etmiştir. Müslüman halk ise bu yıldırma ve sindirme politikalarına karşı İslâm'a sarılmış ve elden geldiğince gizli ve âşikâr dinî vazifelerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte Özbek halkında milli kimliğin yeniden inşası gündeme gelmiştir. Özbekistan Cumhuriyeti bu kimlik inşasında İslâm'ın birleştirici yönünden yararlanmak istemiş ve bu amacına yönelik olarak İslâm'a önemli bir rol vermiştir. Bağımsızlık sonrası mevcut kimlik bileşenlerine milli semboller ve İslâm'la ilgili bazı laveler getirilmiştir. (İlkhamov, 2006: 32). Orta Asya'nın stratejik bir noktasında yer alan Özbekistan Cumhuriyeti, bağımsızlığını kazandıktan sonra devlet olarak laikliği ilke edinmiştir. Laik bir devlet olma ilkesine ters düşse de İslâm'ın bölgede yeniden canlanmasına dinin birleştirici ana unsur olması hasebiyle imkân verilmiştir. Yönetici elit, İslâm'ı hem milli kimliğin inşasında ve yeni devletin ideolojik yapılandırmasında bir bileşen olarak kullanmayı tasarlıyor hem canlanmayı kontrol etmeye çalışıyor hem de laik kalmak istiyordu. (Akiner, 2000: 63). Öte yandan birtakım İslâmî radikal hareketlerin bölgeye girmesi sebebiyle yeni rejim kendi güvenliğini tehlikede görüp bu hareketleri şiddetle bastırma politikası izlemiştir. Bunun neticesinde Özbek halkının yıllardır hasretini çektiği İslâmî özgürlüklere kavuşma hayali çeyrek asır sonra gerçekleşmeye başlamıştır.

Günümüzde Özbekistan'dayüzden fazla etnik grup bulunmaktadır. Resmi kayıtlarda on altı farklı inanç grubunun yer aldığı görülmektedir. Bu inanç gruplarının tamamı Din İşleri Yüksek Komitesi'ne bağlı kuruluşlardır. (Hasanboyev, 2014: 30-108).

2022 yılı itibariyle 2.216'sı Müslümanlara, kalanları ise başka inanç gruplarına ait olmak üzere günümüzde Özbekistan Cumhuriyeti'nde toplam 2.389 dinî kurum ve kuruluş bulunmaktadır. (<https://religions.uz/pages/view?id=13>, 15.08.2022).

Özbekistan Cumhuriyeti devlet olarak dine yaklaşımını her devlette olduğu gibi mevcut anayasası ve bazı kanunlarıyla belirlemiştir. Genel olarak bu kanunlar; dinî özgürlükler ve dinî kuruluşlar kanunu ile eğitim kanunudur. Özbekistan Anayasasında laik kelimesi geçmese de ilkesel olarak Özbekistan'ın laik bir ülke olduğu söylenebilir. Din ve ideolojilerle ilgili Özbekistan Anayasasında şu maddeler geçmektedir;

Özbekistan Cumhuriyetinde sosyal alan, siyasi kurum ve kuruluşların ideolojik ve fikri çeşitliliği temeline kurulmuştur. Hiçbir ideoloji ve görüş devlet nezdinde kurumsallaştırılmaz. (Md. 12)

Özbekistan Cumhuriyetindeki tüm vatandaşlar eşit haklara sahip olup; cinsiyet, ırk, dil, din vb. statüye göre ayırma tabi tutulmaksızın yasalar önünde eşit kabul edilir. (Md. 18)

Vicdan özgürlüğü, tüm vatandaşlar için garanti altındadır. Her vatandaş herhangi bir dine inanma ya da inanmama hak ve salahiyetine sahiptir. Hiç bir kimse için din/inanç zorunlu kılınmaz. (Md. 31)

Dinî kurum ve kuruluşlar devletten ayrı kabul edilir ve yasa önünde hepsi denktir. Devlet, bu dinî kuruluşların işleyişine müdahalede bulunamaz. (Md. 61) (<https://president.uz/uz>, 01.08.2022).

Dinî Özgürlükler ve Dinî Kuruluşlar Kanunu ile ilgili maddeler ise şunlardır;

Vicdan özgürlüğü anayasal bir hak olan olup, hiç kimse bir dinî ritüeli ifa etme ya da etmemeye zorlanamaz (Md. 3),

Devlet okullarında ayırım gözetilmeksizin bir dinin öğretilmesine izin verilmez (Md. 4),

Din ile devlet birbirinden ayrıdır. Devlet, farklı din ve inançlar arasındaki barış ile uyumu destekler. Devlet; dinî kuruluşların çalışma ve faaliyetlerini finanse etmez, dinsizlik faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşları desteklemez (Md. 5),

Bakanlar Kurulu'na bağlı olarak çalışan Din İşleri Komitesi, din ile devlet ilişkilerinde yasal düzenlemeler yapar. (Md. 6),

Özbekistan eğitim sistemi, dinden ayrıdır. Dinî disiplinlerin Özbekistan eğitim sistemine dâhil edilmesi yasaktır (Md.7),

Dinî kurumlar en az 100 Özbekistan vatandaşının isteği ile kurulur ve resmi olarak Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak çalışır (Md. 8),

Resmi kayıtlı dinî kuruluşların merkez birimleri, bağlı olduğu din ve inancın eğitimiyle ilgili yetkilendirilmiş tek kurumdur. Ortaöğretimi tamamlayan Özbekistan yurttaşları, meslekî ortaöğretim (medreseler) veya yüksek din öğretimi kurumlarına başvurabilirler. Belirlenen kurumlarda din eğitimi alanındaki derslere girecek öğretmenlerin, din eğitimi yeterliliğine sahip olması ve ilgili kurumlardan izinli olması zorunludur. (Md. 9)

Dinî basım, yayın vb. materyallerin hazırlanması ve dağıtımını dinî kurum ve kuruluşların merkezi organının sorumluluğu altındadır. Ayrıca bu materyallerin dağıtımını, bağlı bulunduğu dinî idare ve diğer devlet idarelerinin iznine tabiidir (Md. 19). (<https://president.uz/ru/lists/category/12> , 15.08.ya2022).

Eğitim Kanununda yer alan ve din eğitimine yönelik genel çerçeveyi belirleyen maddeler ise şunlardır: Özbekistan'da eğitim sistemi seküler/dünyevî kanun ve ilkeler üzerine kurulmuştur. (Md.3), Eğitim faaliyetleri; dil, din, yaş, cinsiyet, inanç gibi bütün farklılıklardan ayrı ve bağımsız olarak, devletin kontrolü/garantisi altındadır.

Özbekistan Anayasasında yer alan ve din-devlet ilişkilerini belirleyen genel kanunlar çerçevesinde laikliğin temel alındığını görmekteyiz. Din, din eğitimi, vicdan özgürlüğü ve seküler eğitimin temelinde din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasının varlığı yadsınamaz.

Bu anayasal çerçeveye ek olarak Özbekistan Parlamentosu, 2018 yılında Ekstremizmle Mücadele Hakkındaki Kanun'u kabul etti. Buna gerekçe olarak ise fertlerin güvenliği, toplumsal ve anayasal düzenin muhafazası gibi gerekçeler gösterildi. Yine 2018 yılı Nisan ayında "Din Eğitimi Çalışmalarının İyileştirilmesi Hakkında Hükümet Kararnamesi" yayınlandı. (<https://president.uz/ru>, 01.08.2022).

Özbekistan'da faaliyette bulunmak isteyen dinî yapılar, bağlı olacakları yönetim birimleri üzerinden Adalet Bakanlığı'na resmî olarak kayıt yaptırmak mecburiyetindedirler. 2017 yılına kadar bu kayıt iş ve işlemleri birçok bürokratik engellere takılmasına rağmen bu yıldan sonra daha kolay hale gelmiştir.

Özbekistan'da dinî alanları düzenleyen ve denetleyen ana kurum Din İşleri Komitesi'dir. 1992 yılında kurulan Dinî Komite; Özbekistan'daki tüm dinî grupların temsil edildiği bir kurumdur. Din İşleri Komitesi'nin temel görevleri ve işlevlerini şöyle sıralayabiliriz. Özbekistan Cumhuriyeti adına dinî kuruluşların çalışma ve faaliyetlerine ilişkin yönetmeliklerin geliştirilmesine katkı sağlamak, kanunların öngördüğü şekilde resmî kayıtlı dinî kuruluşların çıkarlarını kamu politikalarına yansıtma, dinî inançlar arasında barış ve uyumun teminine çalışmak, inanç gruplarının menfaatlerinin muhafazasını yapmak, dinî alanla ilgili yapılacak anayasal düzenlemelerde hükümet çalışmalarına katkı sağlamak, dinî materyallerin yurtdışından getirilmesi ve ülkede basım ve dağıtımını gibi konularda onay vermek, Özbekistan vatandaşlarının hac ve umre ziyaretlerini organize etmek, Özbekistan vatandaşlarının kutsal dinî mekânların işleyişiyle ilgili temel çerçevenin belirlenmesi gibi görevleri yerine getirir. Din İşleri Komitesi diğer kamu ve mahalli idarelerinin yanı sıra kamu dernekleriyle iş birliği içinde çalışmalarını yürütmektedir. (<https://religions.uz/pages/2>, 10.08.2022)

Özbekistan'da Din İşleri Komitesine bağlı en büyük dinî kurum Özbekistan Müslümanları İdaresi'dir (ÖMİ). Özbekistan halkının %90'ını teşkil eden Müslüman toplumun temsil edildiği bu kurum Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığı'na benzer bir yapıdadır. Özbekistan'da faaliyet gösteren tüm İslâmî örgütlerin merkezi yönetim organıdır. Din-devlet işlerinin anayasal olarak birbirinden ayrıldığı ülkede, Özbekistan Müslümanları İdaresi kamusal bir görev icra etmektedir. Müslüman toplumun yetkili kurumu olan ÖMİ'nin görev ve faaliyetlerinden birkaçını şöyle sıralayabiliriz. Özbekistan vatandaşları için hayır işlerini organize etmek ve manevi destek sağlamak, kadrolu ve vekil imamların seçimini yapmak, Müslümanların birlik ve beraberliğini destekleyici çalışmalar yapmak, dinî yayınların basım-yayın ve dağıtımını yapmak, medreseler ile dinî yükseköğretim kurumlarının iş ve işleyişine katkı

sağlamak, cami ve mescitlerin inşa edileceği mekanlar hususunda çalışmalar yapmak.

Taşkent İslâm Enstitüsü (Ma'hat) başta olmak üzere ülkede yer alan orta düzey (medrese) ve yüksek düzeyde din eğitimi veren tüm kuruluşlar ÖMİ'ye bağlı bir kurum olarak faaliyetlerini yürütmektedirler. Makalenin son bölümünde Özbekistan'da faaliyet gösteren dinî kurumlar topluca belirtilmiştir.

Özbekistan Devleti, İslâm'ın bölge kültür ve medeniyetindeki yerini ve tarihî mirasını göz ardı etmemiş ve bu bağlamda atılan adımlarda bölge Müslümanlarının hassasiyetlerine dikkat etmeye çalışmıştır. Bağımsızlıktan sonra birtakım bölgesel olayları rejim refleksiyle şiddet yoluyla bastırma da İslâm'ı, ulus inşa etme sürecinde, bölge halkı üzerindeki ana unsur olarak görmüştür.

1991 yılında Özbekistan'ın bağımsızlığa kavuşmasından sonra dinî alanda oldukça serbest bir dönem yaşanmış ve bu vesileyle toplumda bu yönde bir canlanma olmuştur. Kısa sürede başta Müslümanların olmak üzere diğer inanç gruplarına ait kurum ve kuruluşlarının sayısı çoğalmıştır. Bu rahatlama dönemi, 1999 yılında dönemin Cumhurbaşkanı İslâm Kerimov'a karşı Taşkent'te düzenlenen bombalı saldırı girişimiyle sekteye uğramıştır. Bu yıldan itibaren bölgede artan bir takım 'terör' olayları karşısında özellikle dinî kurum ve kuruluşlar büyük bir baskı ve kontrol altına alınmıştır.

2016 yılında İslâm Kerimov'un ölümünden sonra Cumhurbaşkanı seçilen Şevket Mirziyoyev'le birlikte birçok alanda önemli reformlar yapılmıştır. Bu yeni dönemde Özbekistan yönetimi, coğrafyanın, tarihin ve kültürün engin mirasını dikkate alarak toplumsal alanda açılım politikası başlatmış ve ülkenin, uluslararası toplumla bütünleşme sürecini hızlandırmıştır. Bu süreç, din-devlet ilişkilerine ve doğal olarak din eğitime de yansımıştır. İnançlar ve etnik gruplar arası barış ve uyumun da azami düzeyde korunmaya çalışıldığı bu yeni dönemde mevcut dinî eğitim kurumları geliştirilmiş ve Özbekistan Uluslararası İslâm Akademisi, İslâm Medeniyet Merkezi, İmâm Tirmizî Uluslararası Araştırma Merkezi, İmâm Buharî Uluslararası Araştırma Merkezi ve Hadis İlmi Mektebi gibi yeni eğitim kurum ve kuruluşları açılmıştır. 2017 yılının başlarından itibaren birçok yasal ve kurumsal düzenlemeler hayata geçmiştir. 2017-2021 yıllarını kapsayan öncelikli eylem planı kapsamında inanç özgürlüğüne vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda etnik gruplar arasındaki uyuma dikkat çekilerek birlikte yaşama kültürü oluşması adına önemli adımlar atılmıştır. İnsan çıkarlarını öncelikli kılan bakış açısıyla birçok iyileştirme programları hayata geçirilmiştir. Geneli 'dinî aşırılık yanlısı' olma gerekçesiyle uzun yıllar hapis cezası alan kimselerin dosyaları yeniden gözden geçirilmiş ve bu kapsamda yüzlerce kişinin beraatına karar verilmiştir. Aynı zamanda milli istihbaratın takibine maruz kalan birçok kimsenin durumları yeniden gözden geçirilerek dosyaları kapatılmıştır. Böylece yeni yönetim, devletin dine ve dinî kurumlara bakışını bir bakıma güncelleyerek Özbek halkının da hükümete desteğini sağlamıştır.

Yeni yönetim, uzun süre halkın uzak kaldığı ve erişim güçlüğü çektiği dinî kitap ve materyallerin yayın ve dağıtımını da kolaylaştırarak toplumun sağlıklı dinî bilgi almasına katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra bir taraftan yeni cami ve mescitler açmış, diğer taraftan dinî eğitim kurumları ile araştırma merkezlerini hayata geçirmiştir. Özbekistan Cumhuriyetinin 2. Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev'in toplumda hoşgörü ve özgürlüğün tesis edilmesine katkısı büyük olmuştur ve bu katkı her geçen gün artarak devam etmektedir. (Munavvarov, 2019: 6). 2020-2021 eğitim yılında Özbekistan'daki tüm okullarda "Tarbiya" dersi konularak öğrencilere âdâb-ı muâşeret konuları öğretilmeye başlanmıştır. Özbekistan'da dinî özgürlük alanında hayata geçirilen en güncel karar ise 2022 yılında tüm okullarda isteyen kız öğrencilerin

başörtüsü takmasına izin verilmesi olmuştur. Bu karar toplumda büyük bir sevinç yaratmış ve yüzyıllar boyunca İslâm düşünce tarihinin yazıldığı ve yaşandığı bu topraklarda "Özbek demek, Müslüman demektir". (Hilgers, 2006: 87) anlayışı yeniden tesis edilmeye başlanmıştır.

Kökeldaş Medresesi

Medrese Arapça "ders" kökünden türetilmiş olup, "okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak anlamına gelen bu işlevin görüldüğü yer yani 'okul' manasına gelmektedir. (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2012, c.28: 323).

İslâm tarihinde medresenin ilk oluşumu, Peygamber Efendimiz dönemine kadar götürülerek Ashâb-ı Suffa'ya dayandırılmaktadır. Makalenin konusu olan Kökeldaş Medresesi; Şeybânî Hükümdârı Barakhan'ın oğlu Dervişhan'ın Taşkent Valisi olduğu dönemde Dervişhan'ın veziri Kolbaba Kökeldaş tarafından yapılmıştır. (Tangirov, 2017: 38). Bu yüzden medreseye eski devirlerde "Dervişhan Medresesi" de denilmiştir. Kaynaklarda medresenin 1551-1575 yılları arasında geleneksel mimari usulüne göre ve 62.7 uzunluğunda, 44.9 eninde inşa edildiği yazmaktadır. (İnatov, 2011, s.49-50). Özbekistan sınırları içerisinde "Kökeldaş Medresesi" adında iki tane medrese vardır. Makalemize konu olan medrese; Özbekistan'ın başkenti Taşkent'in Çarsu Meydanında yer alan medresedir. Aynı isimle Buhara'da Leb-i Havuz'un karşısında 1568-1579 yılları arasında inşa edilen başka bir medrese de yer almaktadır. Özbekistan hakkında araştırma ve tanıtım yapan bazı eserlerde bu isim benzerliğinden dolayı bazı eksik bilgiler verilebilmektedir.

Medrese asırlar boyunca tarihî yapısını muhafaza etmesine rağmen; 1830, 1868, 1886, 1946 ve 1966 yıllarında bölgede meydana gelen depremlerde büyük zarar görmüş, hatta iki kubbesi ve çatısı çökmüş, fakat her defasında tabiri caizse yeniden ayağa kalkmıştır. Yıkılan kubbelerden çıkan kerpiçlerin 1830-1831 yıllarında Taşkent Valisi Leşker Beylerbeyi'nin devrinde inşa edilen ve günümüze kadar varlığını koruyamamış olan Beylerbeyi Medresesi'nin yapımında kullanıldığı bilgisi kaynaklarda yer almaktadır. (İnatov, 2011: 49-50; Sultanov, 2009: 145). Yine tarihî kaynaklarda medresenin 38 odadan ibaret olduğu, bünyesinde başlangıç, orta ve yüksek eğitim bölümlerinin yer aldığı geçmektedir. Medresenin 1884 yılında birtakım vakfiyelerinin bulunduğu bildirilmektedir. Örneğin; şehir içindeki 7 dükkânın kira hakkı ile 230 dükkânın yer hakkı medresenin vakfiyesinde olduğu için bu gelirler medreseye aktarılmıştır. (Sultanov, 2009: 145; Tangirov, 2017: 39). 18. yüzyılın ilk yarısında ilgisizlik yüzünden bu medrese kervansaray olarak da kullanılmıştır. (İnatov, 2011: 49). Medresenin kervansaray olarak da kullanılması onun ilim merkezi olma özelliğine zarar vermemiştir. Maverâünnehir bölgesine ilim talep etmek için gelen âlimler Kökeldaş medresesinde hem misafir olmuş hem de orada kurulan ilim meclislerinden faydalanmışlardır. Kurulduğu yıldan beri bölgenin en büyük ilim adamları bu medresede eğitim görmüştür. Örneğin; Mukîmî (Mevlânâ Mukîmî 1850-1903), Furkat (Zâkircan Halmuhammedoğlu 1859-1909), Hıslet (Seyyid Heybutullah 1880-1945), Sıtkî Handaylıkîy (Siraciddin Mahdum Mirzâhidoğlu 1884-1934) ve Ziyauddin İbn İşan Babahan (Abdulmecidhanoğlu 1858-1957) vb. birçok şair, edebiyatçı ve ilim erbabı bu medresede eğitim görmüştür. (Tangirov, 2017: 39; İnatov, 2011: 49).

Sovyet döneminde Özbekistan'da mevcut olan mimari eserlere gerekli özen gösterilmediğinden dolayı,

diğer mimari şâheserler gibi Kökeldaş Medresesi de harabe görünümünü almıştır. Hatta duvarlarının bir kısmı yıkılmış, bir zamanlar ilim tahsil edilen dersaneleri depoya çevrilmiş, avlusu ise çöplüğe dönüşmüştür. 1902-1903 yıllarında Taşkentli hayırseverlerin yardımıyla medresenin tamir ve tadilatına başlanmış, fakat yeterli miktarda para toplanamadığı için restorasyon yarım kalmıştır. (İnatov, 2011: 50; Tangirov, 2017: 39). 1943 yılında meydana gelen depremde iki minaresi de yıkılmıştır. Fakat az da olsa 1954 yılında Kökeldaş Medresesi bir tamir görmüştür. Bu tamir bahanesiyle medresenin yanında yer alan Hoca Ahrar Medresesi'nin taşları sökülerek Kökeldaş medresesinin tamirinde kullanılmıştır. Böylece 500 yıllık tarihî geçmişe sahip olan Hoca Ahrar Medresesi bir bakıma kurban edilmiştir. Kökeldaş Medresesi Özbekistan'ın 31 Ağustos 1991 yılında özgürlüğünü ilan etmesinden sonra yeniden restore edilerek bugünkü görünümüne kavuşmuştur. Bu restorasyon sürecinde özellikle Erkin Saîd Ahmedov ve Naîmata Curayev'in katkıları çok büyük olmuştur. Sovyet döneminde eğitim yapılamayan medrese, bağımsızlıktan sonra 1991 yılında Özbekistan Müslümanları Dînî İdaresi tasarrufuna verilerek 1999 yılında "Kökeldaş Orta Mahsus Bilim Yurdu" adıyla yeniden eğitim-öğretim hizmeti vermeye başlamıştır. (İnatov, 2011: 49).

Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun 22 Ağustos 2003 tarihli ve 364 sayılı kararı ile Kökeldaş Medresesi'nden alınan diploma devlet tarafından resmî olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Günümüzde medrese, tarihî bir görünüme sahip olsa da ders okutulan ve sınıflar modern eğitim-öğretim materyalleriyle donatılmıştır. Medresenin içinde on iki binden fazla kitabın bulunduğu zengin bir de kütüphane yer almaktadır. Öğrenciler medresede boş vakitlerinde Hattatlık, Nakkaşlık ve Oymacılık gibi kurslar da almaktadırlar. Önceden bu medresede okuyan talebeler medresenin içinde yatılı olarak kalırlardı. 2013 yılında Özbekistan Müslümanları İdaresi tarafından "Nazarbek Talebe Yurdu" adında başka bir mekânda yer tahsis edilmiştir. Halen öğrenciler dersten sonra bu yurttaki ikamet etmektedirler. Günümüzde medresede 215 erkek öğrenci eğitim görmektedir. Kökeldaş Medresesi'nin eğitim süresi 4 yıl olup mezun olan öğrencilere ortaöğretim (lise) diploması verilmektedir. Makalenin eklerinde medrese hakkındaki genel bilgiler tablo halinde gösterilmiş olup aynı zamanda Özbekistan genelinde dînî eğitim veren kurum ve kuruluşlara yer verilmiştir.

Sonuç

Maveraünnehir bölgesi, İslâm'ın bu topraklarda yayılmasıyla birlikte bütün ilimlerin beşiği olmuştur. Astronomi, matematik, fizik, kimya, tıp, coğrafya gibi aklî ilimlerin yanı sıra; Kur'an, hadis, akâid, fıkıh, tefsir vb. naklî ilimler bölgede hatırı sayılır bir ilerleme kaydetmiştir. Edebiyat ve dil alanında yetişmiş yüzlerce ilim ve fikir insanı da yine bu bölgeden dünyaya ışık tutmuştur.

Sovyet Rusya'nın bölgede hâkim olmasıyla birlikte dînî alanda yapılan baskı ve sınırlamalar tarifi imkânsız boyutlara ulaşmıştır. Yaklaşık yetmiş yıl boyunca bölge halkı bir bakıma "dinsizleştirme" politikalarına maruz kalmıştır. Bu politikalar neticesinde bölgedeki tüm medreseler kapatılmıştır. II. Dünya savaşı sırasında, siyasî kaygılardan dolayı, sadece bir medresenin tekrar açılmasına izin verilse de medrese kadrosuna ve müfredatına müdahaleler her zaman devam etmiştir.

31 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Özbekistan'da, birçok alanda olduğu gibi dînî özgürlükler alanında da sayısız yeniliklere imza atılmıştır. Kapatılan medrese ve mescitlerin bir kısmı yeniden açılmış, bunlara ek olarak uluslararası düzeyde ilmî araştırma merkezleri kurulmuştur. Halkın

özgürce dinî ritüelleri yapmasının önündeki engeller aşamalı da olsa kaldırılmıştır.

Özbekistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra restore edilen Kökeldaş Medresesi 1999 yılında yeniden açılmıştır. Günümüzde Taşkent'in hem fizikî hem de manevî merkezinde yer alan bu medrese, yıllarca ilimden uzaklaştırılan bölge halkına hizmet vermeye devam etmektedir.

Özbekistan genelinde yapılan ve Özbekistan Müslümanları Dînî İdaresince organize edilen Kur'an-ı Kerim okuma yarışması ve dinî içerikli bilgi yarışmalarında Kökeldaş Medresesinde eğitim gören öğrenciler birçok başarıya imza atmışlardır. Medrese; her yıl sınırlı sayıda öğrenci kabul ettiğinden dolayı yüzlerce öğrenci burada eğitim görmek istediği halde bu imkândan yararlanamamaktadır. 2022-2023 eğitim yılı itibariyle ilk defa yabancı öğrenci alımına başlayan medrese, uluslararası düzeyde ilim merkezi olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.

Tablo 1. Kökeldaş Medresesi Genel Bilgiler Tablosu

1	Medresenin Tam Adı	Kökeldaş Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu
2	Eğitim Seviyesi	Ortaöğretim
3	Eğitime Başlanılan Yıl	1999
4	Eğitim Süresi	4 Yıl
5	Öğrencilerin Kız-Erkek Durumu	Erkek
6	Mevcut Öğrenci Sayısı	215
7	Mevcut Öğretmen Sayısı	29
8	Öğretmenlerin Atanma Şekli	Yazılı Sınav
9	Bir Yılda Alınan Öğrenci Sayısı	30-40 Arası
10	Okula Giriş (Kabul) Şekli	Yazılı Sınav
11	Öğrencilerin Yaş Aralığı	17 ve üzeri
12	Yatılı-Gündüzlü Uygulaması	Yatılı
13	Ücret Durumu	Yıllık (Ücret:10.686.000 Som) (Yak. 1000 Usd)
14	Giriş İçin Ön Şart	Yok

15	Günlük Ders Saati Sayısı	6 Saat
16	Mesleki Uygulama	Var
17	Yaz Tatili Uygulaması	Var
18	Uluslararası Öğrenci Uygulaması	Var
19	Eğitim Dili	Özbekçe ve Arapça
20	Mezunların İş Olanakları	1- Mescitlerde (Camilerde)
		2- Ö. M. İdaresi Bünyesindeki Kurumlarda

Tablo 2. Kökeldaş Medresesi Müfredatındaki Temel Derslerde Okutulan Eserler

DERS	KİTAP ADI	YAZARI
Ulûmu'l- Kur'an	- Mebahis fi Ulumi'l-Kur'an	Menna Halil Kattan
Arapça	- ed-Dürüsü'n-Nahviyye (4 Cilt) -el-Kâfiye	Hıfñî Nasıf İbnü-l Hâcib
Hadis	- Edebü'l- Müfred	İmâm Buhârî
Hadis Usûlü	- Teysîru Mustalahu'l-Hadîs	Mahmud Tahhan
Fıkıh	- Muhtasaru'l-Vikâye	Ubeydullah bin Mes'ûd
Fıkıh Usûlü	- Usûlü's-Şâşî	Nizâmeddin eş-Şâşî
Tefsir	- Celâleyn Tefsiri - Revâiu'l-Beyân	Celâleddin es-Suyûtî Muhammed Ali es-Sâbûnî
Akâid	- Akâdetü't-Tahâvî	Ebû Ca'fer et-Tahâvî
Ferâiz (Miras Hukûku)	- Ferâizü's-Sirâciyye	Sirâceddin Muhammed b. Muhammed es- Secâvendî
İslâm Tarihi	- Nûru'l-Yakîn	Muhammed el- Hudarî
Belâgat	- ed-Dürüsü'l-Belâga	Hıfñî Nâsif
Mantık	- İsagoci (er-Risaletü'l-Esîriyye fi'l- Mantık)	Esirüddin Ebherî

Tablo 3. Kökeldaş Medresesinde Okutulan Dersler ve Okutuldukları Toplam Ders Saatleri

SIRA	DERSİN ADI	TOPLAM DERS SAATİ
1	Kur'an-ı Kerim ve Tecvid	428
2	Ulûmu'l-Kur'an	68
3	Arapça	1000
4	Hadis	428
5	Hadis Usûlü	108
6	Fıkıh	672
7	Fıkıh Usûlü	68
8	Tefsir	564
9	Akâid	528
10	Dinler Tarihi (Din-şinaslık)	36
11	Hıtabet	36
12	Ferâiz (Miras Hukuku)	68
13	İslâm Tarihi	212
14	Mevlid-i Nebî	36
15	Hattatlık	72
16	Belağat	72
17	Mezhepler Tarihi	72
18	Mantık	68
19	Coğrafya	36
20	Radikalizm ve Terörizme karşı mücadele esasları	140
21	Hukuk	36
22	Felsefe Esasları	36
23	Muhâverre	144
24	Medeniyet ve Spor	72
25	Özbekistan Tarihi	36
26	Rusça	108
27	İngilizce	144

28	Bilgisayar Teknolojileri	72
----	--------------------------	----

Tablo 4. Özbekistan’da Din Eğitimi Veren Kurumlar Lise Düzeyinde Eğitim Veren Kurumlar.

SIRA	ADI	EĞİTİM SÜRESİ	KIZ-ERKEK	BULUNDUĞU ŞEHİR
1	Kökeldaş Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu	4 Yıl	Erkek	Taşkent
2	Mir Arap Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu	4 Yıl	Erkek	Buhara
3	Hidaye Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu	4 Yıl	Erkek	Namangan
4	Seyyid Muhyiddin Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu	4 Yıl	Erkek	Andican
5	Hâce Buhârî Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu	4 Yıl	Erkek	Kaşkaderya
6	Ebu İsa Tirmizî Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu	4 Yıl	Erkek	Surhanderya
7	Fahredden Râzî Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu	4 Yıl	Erkek	Harezm/Urgenç
8	Muhammed el-Bîrûnî Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu	4 Yıl	Erkek	Karakalpakistan /Nukus
9	Hadicetül-Kübra Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu	3 Yıl	Kız	Taşkent
10	Cûy Bâri Kelan Orta Mahsus İslâm Bilim Yurdu	3 Yıl	Kız	Buhara

Tablo 5. Üniversite Düzeyinde Eğitim Veren Kurumlar

SIRA	ADI	EĞİTİM SÜRESİ	KIZ-ERKEK	BULUNDUĞU ŞEHİR
1	İmam Buhârî Taşkent İslâm Enstitüsü (Ma’had)	4 Yıl	Kız-Erkek	Taşkent
2	Özbekistan Uluslararası İslâm Akademisi	4 Yıl	Kız-Erkek	Taşkent
3	Mir Arap Âli Medresesi	4 Yıl	Kız-Erkek	Buhara
4	Hadis Âlî Mektebi	5 Yıl	Erkek	Semerkand

Tablo 6. İlmî Araştırma Merkezleri

SIRA	ADI	BULUNDUĞU ŞEHİR
1	İmam Buhârî Uluslararası İlmî Araştırma Merkezi	Semerkand
2	İmam Mâturidi Uluslararası İlmî Araştırma Merkezi	Taşkent
3	İmam Tirmizî Uluslararası İlmî Araştırma Merkezi	Tirmiz

Çıkar Çatışması Beyanı

“Özbekistan’da Din Eğitimi ve Kadîm Bir Eğitim Merkezi: Kökeldaş Medresesi” başlıklı makalem ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Akiner, Shirin. (2000). Religion’s Gap: Islam and Central Asia in the 1990’s, Harvard International Review, Winter/Spring. 63.
- Bennigsen, Alexandre K. (1997). Sovyetler Birliğinde İslâmî Uyanış ve Bazı Gelişmeler. 56.
- Bozkurt, Nebi. (2012). “Medrese” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C.28. İstanbul: TDV Yayınları, 323.
- Erol, Mehmet Seyfettin. (2002). Özbekistan Cumhuriyeti, XIX, 641.
- Hasanboyev, Ötkir (2014). Özbekistan’da Devlet ve Din Münasebetleri. 30-108.
- Hilgers, Irene. (2006). The Regulation and Control of Religious Pluralism İn Uzbekistan, The Postsociologist Religious Question (Ed: Hann, Chriss), Munster, 87.

<https://president.uz/ru/lists/category/12>

<https://www.president.uz>

<https://religions.uz/pages/2>

<https://religions.uz/pages/view?id=13>

<https://www.gov.uz/oz/pages/territory>

<https://www.un.int/uzbekistan/uzbekistan/constitution-republic-uzbekistan>

İlkhamov, Alisher. (2006). Archeology of Uzbek Identity, Anthropology & Archeology of Eurasia, 32.

İnatov, Babamurad. (2011). Özbekim Âbideleri, 49-50.

Munavvarov, Zohidulla. (2019). Features of The Religious And Spiritual Policy Of The Republic Of Uzbekistan: Current Trends, Journal Social-Economic and Humanitarian Research, 4/6.

Musahan, Ali Yıldız. (2015). Sovyet Rejiminin Müslümanlar Üzerindeki İnanç, Ahlak ve Aile Politikası, İlahiyatTetikikleri Dergisi, S.44, Erzurum: 230.

Özaydın, Abdülkerim. (2012). “Türkler’in İslâmiyeti Kabulü”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C.47. İstanbul: TDV Yayınları, 478.

Saray, Mehmet. (1993). Özbek Türkleri Tarihi, 56-57.

Sultanov, Omor A. (2009). Muhammed Salih Hoca ve O'nun Tarih-i Cedidâyi Taşkent Eseri, 145.

Tangirov, Obid. (2017). XIX. Asır Sonu XX. Asır Başlarında Taşkent Şehrinin Yerel Eğitim Müesseseleri Tarihi, 38.

Taşdemirci, Ersoy. (1988). Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları, Erciyes Üniversitesi SBE Dergisi, 2-269.

Todua, Zurab. (2005). Özbekistan'da Radikal İslam: Oluşum ve Gelişme Perspektifi, 41-48.

Türkoğlu, İsmail. (2007). “Özbekistan Kültür ve Medeniyeti”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. C.34. İstanbul: TDV Yayınları, 113.

Yaman, Ali. (2012). Türk Dünyasında İslâm, Sovyet Ateizmi ve Kültürel Süreklilik, Ankara: 23.

Yıldırım, Ahmet. (2012). Orta Asya'da İslâmi İlimlerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, Orta Asya'da İslâm: Türk'ün Tanrı'sından Tanrı'nın Türk'üne, ed. Muhammet Savaş Kafkasyalı, C.2, Ankara-Türkistan: SFN Yayıncılık, 647.

Extended Abstract

Uzbekistan, was conquered by the Umayyad ruler Kuteybe b. Muslim in the years of 85-96 / 705-715. After the arriving of Islam to the region, many educational institutions was established on these fertile lands and hundreds of scientists and intellectuals who gave direction to the world of science grew up in these lands. Many scholars who were educated in the fields of Fiqh, Hadith, Tafsir, Sufism, Arabic and Kalam and became leader in their fields were trained in the madrasahs established in the region. In Uzbekistan, which is a very successful country in terms of living together, different ethnic groups have been living together in peace and security since the independence. In the country, which has a very colorful texture in terms of race and religion, almost all of the Uzbek people consist of Sunni Muslims.

Transoxiana region became the center of all sciences along with the spread of Islam in these lands. In addition to mental sciences such as astronomy, mathematics, physics, chemistry, medicine and geography; religious sciences like Qur'an, hadith, creed, fiqh, tafsir etc. made considerable progress in the region. Hundreds of scholars and intellectuals that were trained in literature and language also shed light on the world from this region.

During the Soviet period, especially in Uzbekistan and generally in the Turkestan region, a war was waged against the religion of Islam in a sense. Masjids, mosques and other religious institutions were closed, the properties of religious foundations were confiscated, clergy were subjected to pressures and oppression, and many religious scholars were martyred.

Despite many pressures, the Muslim people, especially the ulama, tried to increase the number of schools and madrasahs in the early periods, and in response, the Soviets intensified their oppression against religion and clergy. They even went further and forced some clergy to make statements against Islam.

Despite all these oppression and intimidation policies, the Muslims of the region struggled against atheism until they declared their independence in 1991. The Soviet Union, which carried out a policy of "eliminating religion in Soviet society", either abolished religious institutions belonging to Muslims or tried to bring them under their own control.

The harsh state policies implemented against religion and religious people for about seventy years during the Soviet Union served to create a different model of "Soviet people". The Muslim people, on the other hand, clung to Islam against these policies of intimidation and suppression and tried to fulfill their secret and overt religious duties as much as possible.

During the Soviet Union, only two madrasahs were allowed to operate in the Turkestan region, and all the rest were closed. These two madrasahs; They were the "Mir-Arab Madrasa" (1946) in Bukhara, and the "Imam al-Bukhari Islamic Institute" (1971) in Tashkent, both of which are located within the borders of Uzbekistan. The clergy who grew up in these religious education institutions, which were allowed to operate from 1946 to 1971, tried to meet the needs of the clergy of the whole region and responded to the religious needs of the people to a certain extent.

As of 2022, in the Republic of Uzbekistan, there are a total of 2,389 religious institutions and organizations, 2,216 of which belong to Muslims and the rest to other faith groups.

The main institution that regulates and supervises religious areas in Uzbekistan is the Religious Affairs Committee. Religious Committee, which was established in 1992, is an institution where all religious groups in Uzbekistan are represented. The largest religious institution affiliated to the Religious Affairs Committee in Uzbekistan is the Uzbekistan Muslims Administration. This institution representing the Muslim community which accounts for the ninety percent of the Uzbekistan Society, has a similar structure to the Presidency of Religious Affairs in Turkey. It is the central governing body of all Islamic organizations operating in Uzbekistan. In Uzbekistan, which declared its independence on August 31, 1991, numerous innovations were made in the field of religious freedoms, as in many other fields. Some of the closed madrasahs and masjids were reopened, and in addition to this, international scientific research centers were established. Barriers to the free practice of religious rituals by the public have been removed, albeit gradually. In a short time, the number of institutions and organizations belonging to all faith groups, especially Muslims, has increased. This period of relief was interrupted by the attempted bombing of Tashkent in 1999 against President of the time, Islam Karimov. Since this year, especially religious institutions and organizations have been put under great pressure and control because of increasing 'terrorism' events in the region.

There are two madrasahs named "Kökeldaş Madrasa" within the borders of Uzbekistan. The madrasah, which is the subject of our article is the madrasa located in Charsu Square in Tashkent, the capital of Uzbekistan. There is another madrasah with the same name, built between 1568 and 1579, across from Leb-i Havuzu in Bukhara.

Kökeldaş Madrasa was built between 1551 and 1575 with traditional architecture and is located in the center of the city of Tashkent. The madrasah, which had a great share in the training of many scientists throughout history, serves as a Secondary Education Islamic Science Center today.

Kökeldaş Madrasa, which was restored after Uzbekistan declared its independence, was reopened in 1991. Today, this madrasah, located in both the physical and spiritual center of Tashkent, continues to serve the people of the region who have been removed from science for years.

Although the madrasah has a historical appearance, the classrooms are equipped with modern educational materials. There is also a rich library with more than twelve thousand books inside the madrasah. In the madrasah, students also take courses such as Calligraphy, Nakkař and Engraving in their spare time.

Students studying at Kökeldaş Madrasa achieved many successes in the Quran reading competition and religious knowledge competitions held throughout Uzbekistan and organized by the Religious Administration of Uzbekistan Muslims. Madrasa; Since it accepts a limited number of students every year, hundreds of students cannot benefit from this opportunity even though they want to study here. The madrasah, which started to admit foreign students for the first time as of the 2022-2023 academic year, is taking firm steps towards becoming a science center at an international level.

